

Motion till riksdagen 2019/20:3245

av **Linda Ylivainio m.fl. (C)**

Demokrati, friheter och rättigheter

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om skydd av demokratin och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka domstolarnas och domarnas oberoende och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om förändring av valsedelssystemet och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tjänstemannaansvar och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om demokratisk delaktighet och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en utredning bör tillsättas om länsstyrelsernas roll med utgångspunkt att flytta delar av befogenheterna från staten till regionerna och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om försonings- och sanningskommissioner och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om repatriering av samiska kvarlevor och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av kontaktyta för dialog för ökad förståelse för Sveriges folkrättsliga ansvar för urfolket samerna och tillkännager detta för riksdagsstyrelsen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över vilka åtgärder som måste vidtas för att riksdagens beslutade mål om 10 procents toleransnivå ska uppfyllas och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheterna till språkcentrum samt resursbibliotek för meänkieli och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om civilsamhällets betydelse för att vårda, värna och utveckla de nationella minoriteterna och minoritetsspråken och vikten av goda förutsättningar för det samt tillkännager detta för regeringen.

Ett samhälle byggt underifrån

För Centerpartiet utgår samhällsbygget från den enskilda människan. Det han eller hon inte klarar av ensam löser man gemensamt i familjen, byalaget, arbetslaget, eller i andra grupper av människor. På samma sätt fungerar det när människors beslutsmakt flyttar in i det politiska systemet. Beslut som måste fattas på högre nivåer än kommunen skickas uppåt.

Ett samhälle byggt underifrån är en beslutsmodell som bygger på federalistiska principer och som knyter an till Centerpartiets långa tradition om ett decentraliserat beslutsfattande – där makten finns så nära den enskilda människan som möjligt. Med decentralisering som verktyg vill Centerpartiet ge varje människa och varje del av landet makt att ta itu med de egna utmaningarna. När vi ställer grundläggande krav på välfärd och trygghet är likvärdighet i hela landet avgörande, men kraven kan nås på olika sätt och olika delar av landet kan finna de lösningar som bäst tar vara på de egna förutsättningarna. I regioner och kommuner med starkt självbestämmande kommer effektiva lösningar på olika samhällsutmaningar att mejslas fram. Det ger människor, kommuner och regioner reell makt och fler valmöjligheter.

Sverige har utvecklats mot en allt mer komplicerad stat. Lokalt och regionalt finns en brokig samling av stora och små kommuner, kommunalförbund, regionförbund och regioner. Det gör det svårt för invånarna att utkräva demokratiskt ansvar. Därför behöver fler folkvalda regioner skapas i hela landet som ger människor bättre överblick över det demokratiska beslutsfattandet, mer inflytande och större påverkan. Genom att decentralisera makt och inflytande i frågor som arbetsmarknads-, infrastruktur- och tillväxtpolitik kan invånarna regionalt få råda över viktiga framtidsfrågor. Vi överbryggar statens stuprörstänkande och gör små kommuner mindre sårbara. Samtidigt ser vi gärna fler kommunindelningar där invånarna så önskar.

Länsstyrelserna är i grunden statens närvaro på regional nivå. Länsstyrelserna är 21 fristående myndigheter med ett brett uppdrag, vilket gör det till en särskild utmaning för regeringen att styra dem. Det har under lång tid påtalats att länsstyrelserna inte ges bästa möjliga förutsättningar för att bedriva sin verksamhet. Centerpartiet vill att en riktig decentralisering och regionalisering genomförs, som bygger på att funktion, ansvar och finansiering flyttas från central nivå till regioner med valda församlingar. Regionerna ska vara funktionella regioner som innebär bättre möjligheter till utveckling och jobb i hela landet. Därför bör en utredning tillsättas om länsstyrelsernas roll med utgångspunkt att flytta delar av befogenheterna från staten till regionerna.

Riksrevisionens granskning av regeringens styrning av länsstyrelserna ("Vanans makt – regeringens styrning av länsstyrelserna", RiR 2019:2) påvisar också att regeringen inte har ett tillräckligt utvecklat helhetsperspektiv på styrningen av länsstyrelserna, vilket har gjort styrningen sektoriserad, detaljerad och otydlig. Det har bland annat lett till att länsstyrelserna har svårt att avläsa regeringens intentioner och planera sin verksamhet. Granskningen visar också att regeringen i flera avseenden styr länsstyrelserna som om de vore en myndighet, vilket enligt Riksrevisionen lett till att roller och ansvarsförhållanden inom länsstyrelsekollektivet blivit mindre tydliga. Riksrevisionens bedömning är att regeringens sätt att styra länsstyrelserna begränsar deras möjligheter att bedriva en långsiktig och hållbar verksamhet. En utredning bör tillsättas om länsstyrelsernas roll med utgångspunkt att flytta ytterligare delar av befogenheterna från staten till regionerna.

Statens roll och uppgift

Staten är till för att underlätta, inte hindra, människors möjligheter att använda det mesta möjliga av sin egen förmåga och våga växa bortom sina egna gränser. Statens uppgift är att garantera människors grundläggande fri- och rättigheter. Dess institutioner ska säkra rättsordningen och spelreglerna i samhället. Dess mål ska vara att skydda de svagaste och mest utsatta, att öppna livschanser för alla genom likvärdig utbildning, vård och omsorg, samt att erbjuda en grundläggande ekonomisk trygghet i livets olika skeden.

Erfarenheten visar dock att offentliga institutioner och myndigheter med tiden tenderar att skapa behov av ännu mer makt. Följden blir att den offentliga makten växer på bekostnad av människors självbestämmande, sätter käppar i hjulet för enskilda människors initiativ, drivkrafter och entreprenörskap, samt brister i respekten för människors integritet. I värsta fall leder det till att makt centraliseras och flyttas allt längre bort från de människor som berörs.

För Centerpartiet är det av avgörande betydelse att staten gör det den är till för, så effektivt och rättssäkert som möjligt, och därutöver undviker att genomreglera och överbeskatta människor. Staten är till för människan, inte tvärtom.

Staten är den enda enheten i samhället som får utöva tvång och våld. Därför måste den makt som staten utövar vara föremål för kontroll. Konstitutionella fri- och rättigheter är i detta sammanhang medborgarnas viktigaste verktyg. Vi vill se en rättighetslagstiftning, ett tydligt samhällskontrakt med utkrävbara rättigheter. Politiska beslut och juridiska domslut måste kunna överklagas så att medborgerliga och mänskliga fri- och rättigheter kan försvaras. En författningsdomstol ska vara ett naturligt inslag i ett samhälle som värnar enskilda människors frihet. För oss är de grundlagsskyddade fri- och rättigheterna, som exempelvis yttrande-, tryck- och meddelarfrihet, självklara och ska garanteras.

Demokratins utmaningar och möjligheter

Demokrati är förutsättningen för ett öppet, fritt och väl fungerande samhälle. Under några dramatiska veckor i november och december 1918 fattade den svenska riksdagen beslut om allmän och lika rösträtt. Reformen genomfördes efter en lång kamp och ett intensivt påverkansarbete och beslutet ses som en milstolpe i den svenska demokratins historia och som genombrottet för den moderna demokratin. Sveriges riksdag, regeringen, Kungliga biblioteket och Riksbankens Jubileumsfond är några av de institutioner som uppmärksammar och firar demokratin under åren 2018–2022. Målet med jubileet är att öka kunskapen om demokratins historia, innebörd och betydelse, ge kunskap om processen för demokratiseringen och riksdagens roll i denna process. Riksdagen vill också väcka engagemang för demokratins och politikens betydelse i nutid och framtid.

Hundra år senare är den svenska demokratin i grunden välfungerande och värd att försvara. Demokrati, rättsstatens principer, mänskliga rättigheter och minoriteters rätt till skydd kan aldrig tas för givna. Dessa värden, värderingar och den världsordning de vilar på är inte en gång för alla givna utan utmanas, ifrågasätts och hotas. På flera håll i världen motarbetas och försvagas demokratin av auktoritära regimer. Inte bara långt borta, utan även i alltfler europeiska länder och även här hemma i Sverige.

För Centerpartiet är utgångspunkten att den svenska demokratin ständigt måste försvaras. Den måste också kontinuerligt utvecklas och anpassas till en föränderlig värld. Skyddet för demokratin behöver därför stärkas i olika avseenden. Vi har länge drivit frågan om inrättande av en författningsdomstol och det är en del av en stärkt lagprövning. Där skulle medborgare som känner sina grundläggande fri- och rättigheter kränkta kunna göra sina röster hörda och få sina fall prövade. Det är ett viktigt steg, men mer behöver göras för att vår demokrati ska bli starkare och mer robust.

I 8 kap. 14 § regeringsformen regleras formkravet för beslut om grundlagsändringar. Sådana kan i princip göras vid extra val, givet att det gått minst nio månader mellan den tidpunkt då ärendet första gången anmäldes i riksdagens kammare och valet, om inte konstitutionsutskottet beslutar om undantag. Centerpartiet anser att det är rimligt med en översyn av grundlagen för att pröva om det ska krävas ett ordinarie val mellan två beslut om ändringar. Vi menar också att det bör prövas om en regel bör införas i grundlagen som gör att demokratin inte kan upphävas. En översyn av grundlagen är därför motiverad i syfte att förstärka skyddet för det demokratiska statsskicket.

Domstolarnas och domarnas oberoende behöver stärkas. Riksdagen har beslutat om ett tillkännagivande till regeringen om att tillsätta en utredning med uppdrag att se över behovet av att ytterligare stärka domstolarnas och domarnas oberoende långsiktigt. Regeringen bör utreda frågorna och frågan om utnämningmakten för vissa betydelsefulla chefer inom rättsområdet prövas i det sammanhanget.

Ett valsysteem som är tillförlitligt är av yttersta vikt. De som röstar ska kunna vara säkra på att deras röst verkligen räknas. De ska också kunna vara säkra på att valhemligheten är tryggad. Valsedelssystemet, särskilt kring tillgänglighet för personer med grav synnedsättning, kan behöva ses över och Valmyndigheten kan behöva förtydliga tillgänglighetskraven ytterligare.

Ett stärkt tjänstemannaansvar kan vara ett sätt att öka förtroendet för våra myndigheter. Samtidigt finns risken att ett utvidgat tjänstemannaansvar kan leda till att tjänstemän blir överdrivet försiktiga. Man bör alltså väga fördelar mot nackdelar. Det är lämpligt att se över om och i så fall hur ett utvidgat tjänstemannaansvar ska kunna genomföras.

Demokratin bygger på delaktighet och då behöver alla ha möjlighet att ta del av och själva delta i de demokratiska processerna. Det handlar om allt från möjlighet att delta i val till att kunna ta del av offentliga handlingar. Myndigheternas arbete för att bland annat öka möjligheten till demokratisk delaktighet för personer med funktionsnedsättning behöver stärkas.

Likvärdig tillgång till samhällsservice

Alla ska kunna leva och förverkliga sina drömmar oavsett var man vill bo. För Centerpartiet är det viktigt att politiken utgår från olika förutsättningar och utmaningar i olika delar av landet. Det gäller såväl städer, små samhällen som landsbygd. Alla människor ska garanteras tillgång till sjukvård, utbildning och omsorg samt fysisk och digital infrastruktur. Järnvägen till samhället, vägen till huset, bredbandet till skärmen och vägen till världens kunskap – alla dessa ska vara öppna för alla och tillgängliga för alla.

För att ett samhälle ska fungera och vara attraktivt för boende, företag och besökare krävs en fungerande samhällsservice. Det offentliga ska garantera att en sådan grundläggande samhällsservice finns, i hela landet, nära människan. För att utveckla det

brottsförebyggande arbetet vill Centerpartiet också skapa en mer lokalt förankrad polis i hela Sverige.

Samtidigt finns behov av att stimulera och pröva nya lösningar för att erbjuda en tillgänglig kommersiell och offentlig service. Människors rättigheter ska vara tydliga, men kan tillgodoses på olika sätt beroende på var man bor och vilka möjligheter som finns lokalt. Staten bör uppmuntra att människor genom föreningslivet tillsammans äger och driver viktiga samhällsfunktioner som kommer alla till del.

Integritet

Respekten för den enskildes personliga integritet är en grundsten i varje demokrati. En egen personlig sfär där människor utan övervakning kan forma och utbyta tankar och skapa relationer är en förutsättning för personlig utveckling och ett fritt offentligt samtal.

Ett starkt integritetsskydd är därför en omistlig del av ett öppet och demokratiskt samhälle. Det är viktigt med en maktindelning där politiska beslut och andra maktbefogenheter inte centraliseras till ett fåtal institutioner och individer. Öppenhet och transparens är grundförutsättningar för frihet och demokrati och för att förhindra korruption och övergrepp.

All lagstiftning bör prövas mot dess påverkan på människors personliga integritet. Det måste finnas en proportionalitet mellan lagstiftningens inskränkning av medborgarnas integritet och lagarnas syfte. Samtidigt måste det finnas ett skydd mot både statliga och privata ingrepp i människors privatliv. Alla måste ha möjlighet att försvara sina rättigheter i domstol.

Urfolk och nationella minoriteter

Samerna är ett av världens urfolk och det enda i Europa. Samerna bor i delar av Ryssland, Finland, Norge och Sverige. Detta stora landområde kallas för Sápmi. Sápmi breder ut sig över hela den norra delen av Nordkalotten, från ryska Kolahalvön i öster till svenska landskapet Dalarna i söder. Sápmi som begrepp innefattar både landet Sápmi och folket samerna.

Samerna har en lång sammanhängande historisk anknytning till de områden där de bedrivit sin näring och utvecklat sin kultur som går tillbaka till tiden före nationalstatens bildande. Samerna uppfyller därmed kriterierna för ett urfolk. Detta har även bekräftats av riksdagen som år 1977 uttalade att samerna är ett urfolk som har folkrättsliga krav på en kulturell särbehandling i Sverige (prop. 1976/77:80, bet. 1976/77:KrU43). Sedan 2011 anges även i regeringsformen (1 kap. 2 §) att det samiska folkets möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas. Av förarbetena till grundlagsändringen följer att avsikten med att ge bestämmelsen en ny utformning var att tydligare spegla samernas särställning och ge uttryck för att samerna inte bara är en minoritet utan även ett urfolk (prop. 2009/10:80 s. 190). Sverige har därmed erkänt att samerna är ett folk, ett urfolk och en minoritet.

En vanlig uppskattning i dag är att det finns 80 000–100 000 samer i Sápmi. Det är osäkert hur många med samiskt påbrå som själva identifierar sig som samer. Några folk-

räkningar på etnisk grund görs inte, därför är siffrorna uppskattningar. Forskare har utgått från gamla renlängder med mera. Den sista lappräkningen i Sverige gjordes 1945. På 70-talet kom en utredning fram till att det fanns ca 20 000 samer i Sverige. Om man kopplar ihop gamla renlängder och Sametingets röstlängd till SCB:s tregenerationsregister och lägger till barn, föräldrar och syskon (om de är i livet) så får man fram nästan 50 000 personer. Men vilka som själva identifierar sig som samer vet vi inte. En vanlig uppskattning över antalet samer är, enligt Sametinget, 20 000–40 000 i Sverige.

Samerna är också sedan år 2000 en av fem nationella minoriteter i Sverige för vilka särskilda bestämmelser gäller bland annat beträffande språk och kultur.

Det gällande övergripande målet för samepolitiken, som fastställdes av riksdagen i december 2005, är att verka för en levande samisk kultur byggd på en ekologiskt hållbar rennäring och andra samiska näringar (prop. 2005/06:1, bet. 2005/06: MJU2, rskr. 2005/06:108).

Utvecklingen av samiska rättigheter befinner sig i ett dynamiskt skede. En överenskommelse om en nordisk samekonvention träffades i januari 2017 mellan företrädare för de svenska, norska och finländska regeringarna och representanter för de tre nordiska sametingen. Konventionen anger, enligt regeringen, vissa minimirättigheter som staterna kan vidareutveckla och ger verktyg för en förbättrad dialog mellan stat, myndigheter och det samiska folket. Regeringen avvaktade sametingens ställningstagande till en nordisk samekonvention. Regeringen framhöll att den överenskommelse som träffats om en nordisk samekonvention och det pågående arbetet med att etablera en konsultationsordning utgör viktiga steg i arbetet för att nå det övergripande samepolitiska målet och utvecklingen av det gränsöverskridande samarbetet om urfolksrättigheter. Sametingen i Sverige, Norge och Finland har genom samiskt parlamentariskt råd under 2018 skickat in en hemställan till respektive lands regering om ett antal ändringar. Den nordiska samekonventionen är ännu inte ratificerad. Inrättandet av ett svenskt institut för mänskliga rättigheter bereds inom Regeringskansliet.

Under lång tid har det rått oklarheter kring statens, respektive samernas, jakt- och fiskerätt. Samernas jakt- och fiskerätt har under lång tid varit en stridsfråga i förhållandet mellan samerna och den svenska staten. Det finns flera orsaker till detta. Från samiskt håll har stark kritik riktats mot att staten inte har utrett samernas jakt- och fiskerätt på ett tillfredsställande sätt. Många anser emellertid att den verkliga orättvisan i frågan om samernas jakt- och fiskerätt är att rätten endast tillkommer samer som är medlem i en sameby. Den 11 maj 2009 lämnade Girjas sameby in en stämningsansökan till Gällivare tingsrätt med yrkande om att tingsrätten skulle fastställa att samebyn har ensamrätt till jakt och fiske inom en del av samebyns året-runt-marker och att samebyn ensam har förfoganderätt över jakten och fisket, alternativt att samebyn och staten gemensamt har förfoganderätt över jakten och fisket. Det s k Girjas-målet handläggs för närvarande i Högsta domstolen, och målet förväntas därmed få en prejudicerande effekt och vara ett vägledande avgörande för frågan om samernas jakt- och fiskerätt.

Frågan om utvecklingen av samers rättigheter och inflytande kommer därför fortsatt vara aktuell. De övergrepp och den diskriminering som svenska staten historiskt har utsatt samer och andra nationella minoriteter för och som fortfarande pågår på många plan är ofta okänd för både beslutsfattare och allmänhet.

Den dåvarande jordbruksministern, med ansvar för samefrågor, uttalade följande vid den s.k. urfolksdagen i Tärnaby den 9 augusti 1998:

Jag tycker att vi måste ha lärt oss någonting av historien och jag vill gärna ta det här tillfället i akt och säga till er, som representant för den svenska regeringen och det

svenska samhället att jag är väl medveten om det förtryck som Sverige har utövat över det samiska folket genom historien. Jag vill å regeringens vägnar be om ursäkt för det. [...] Vi kan inte på något sätt acceptera det förtryck, t.ex. att samer har förvägrats att använda sitt språk, de tvångsflyttningar och de många uttryck för förtryck som vi har gjort oss skyldiga till genom årens lopp. Det finns heller ingen annan möjlighet för det svenska samhället att komma vidare, än att be om ursäkt för de övergreppen.

Filmen Sameblod väckte stort nationellt och internationellt intresse. Filmen har väckt frågor om varför den svenska staten inte agerat och tagit fram vad som egentligen hänt under historiens lopp och vad som händer idag. Dessa diskussioner har dock förts i det samiska samhället och i Sametinget. Sametinget och Diskrimineringsombudsmannen (DO) arbetar sedan 2015 gemensamt med att verka för att inrätta en oberoende sanningskommission om historiska skeenden och övergrepp på samer genom historien. I oktober 2016 arrangerade de tillsammans med Vaartoe – Centrum för samisk forskning i Umeå ett rundabordssamtal om internationella erfarenheter från sanningskommissioner i andra länder. Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T) och Met Nuoret lämnade i oktober 2016 in en ansökan om medel till regeringen för en förstudie till genomlysning av svenska statens övergrepp på tornedalingar och meänkielitalande. I april 2018 överlämnades förstudien Då var jag som en fånge – Statens övergrepp på tornedalingar och meänkielitalande under 1800- och 1900-talet till dåvarande kulturminister Alice Bah Kuhnke. Svenska Tornedalingars Riksförbund överlämnade vid samma tillfälle skriftligen en begäran om att en sannings- och försoningskommission skulle upprättas.

Utan en ordentlig genomlysning där saker lyfts upp i ljuset kan Sverige inte göra sig fritt från förlegade och diskriminerande föreställningar om samer och nationella minoriteter. Därför föreslås att försonings- och sanningskommissioner tillsätts för att sammanställa och beskriva övergrepp och oförrätter som ägt rum samt ge rekommendationer och förslag på åtgärder. Dessa bör utreda den svenska statens övergrepp mot samer och samers respektive tornedalingars och meänkielitalandes mänskliga rättigheter samt komma med förslag på lämpliga åtgärder så att man kommer till rätta med det historiska traumat.

Ytterligare ett sätt att läka såren som statliga historiska åtgärder orsakat är frågan om repatriering av samiska kvarlevor. Repatriering är en process för återbördande av föremål eller kvarlevor till deras ursprungliga eller rättmätiga platser. Repatriering görs då man upptäcker att kvarlevor eller föremål bortförts på ett orättmätigt sätt. Därför ingår också ett försoningsarbete i begreppet, för att göra upp med ett smärtsamt förflutet och återskapa förtroendet mellan den som tog och den som blev drabbad. Samerna har under många år begärt att svenska staten ska återlämna de mänskliga kvarlevor som finns i statens förvar, såsom på statliga museer och andra samlingar. Trots detta är det fåtal kvarlevor som återbördats och kunnat begravas. Den 9 augusti 2019 skedde den hittills största repatrieringen av samiska kvarlevor i Sverige. Kvarlevorna av 25 individer återbördades till sin ursprungliga viloplats på Gammplatsen i Lycksele, där de grävdes upp så sent som på 1950-talet. 2018 kom en ny museilag där det tydligt står att museer ska delta i repatriering. Även i det internationella museisamarbetet ICOM:s föreskrifter och i urfolkskonventionen framgår det att repatriering ska göras tillsammans med urfolk och lokalbefolkning. I samband med den nya lagen 2018 fick Historiska museet huvudansvar över övriga museer. Sametinget och Riksantikvarieämbetet fick uppdraget att på olika sätt ta fram vägledning för repatrieringar. Samiska rådet i Svenska kyrkan, Svenska kyrkan och Sveriges kristna råd har i sitt yttrande till FN:s råd för mänskliga

rättigheter inför den tredje periodiska översynen i januari 2020 framfört vikten av att svenska staten skyndsamt utformar ett nationellt relevant och sammanhållet regelverk samt nationell finansiering av repatriering av samiska kvarlevor. Centerpartiet anser att det är angeläget att staten skyndsamt säkerställer ett fortsatt återbördande av samiska kvarlevor.

Renskötseln är intimt sammankopplad med den samiska kulturen och har traditioner mycket långt bakåt i tiden. Den har under tusentals år utvecklats från jakt på vildren till dagens renskötsel. Än i dag är det naturen som styr rennäringens rytm eftersom renen går på naturbete året runt. Det fria naturbetet är en förutsättning för en ekologiskt hållbar rennäring med långsiktigt friska djur. Rätten att bedriva renskötsel i Sverige tillkommer enligt rennäringslagen den samiska befolkningen, men för att få utöva den rätten måste man vara medlem i en sameby. Av alla samer i Sverige är det bara ungefär tio procent som är medlemmar i någon sameby. En sameby är ett geografiskt område som ofta sträcker sig från skogsområdena i inlandet till fjällen vid gränsen till Norge. På så sätt följer samebyarnas områden fjällrenens årliga vandringar från skogsland till fjäll.

Samebyn utgör både en ekonomisk samarbetsform och ett bestämt landområde. Inom detta område får medlemmarna i samebyn bedriva renskötsel. I delar av området får medlemmarna dessutom fiska och jaga. Man har också rätt att uppföra stugor och anläggningar för rennäringen samt ta bränsle och byggnadsvirke för husbehov och slöjdvirke. Renskötselrätten grundar sig på begreppet urminnes hävd, det vill säga att man jagat, fiskat och nyttjat renbetesmarkerna sedan urminnes tid. Reglerna för samebyarna regleras i rennäringslagen.

Inom en sameby finns flera olika renskötsel företag som består av en eller flera ägare. Samebyn drivs av styrelse som väljs på årsstämman. Styrelsen tar kollektiva beslut om betesmarker, gården och gemensamma arbeten som ska utföras. Varje renägare beslutar själv om sina egna renar, t ex hur många renar som ska slaktas. Den som vill bli medlem i en sameby måste ansöka om det. Därefter är det samebyns årsstämma som beslutar vem eller vilka som får bli medlemmar. Samebyns marker räcker bara till för ett visst antal renar, beroende på areal och markbeskaffenhet.

Renskötselområdet utgör ungefär hälften av Sveriges yta och sträcker sig från Idre i söder till Tretriksroset i norr. Det betyder att det bedrivs renskötsel i sammanlagt sex län i Sverige: Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Västernorrlands, Dalarnas och Gävleborgs län. Det är länsstyrelserna som bestämmer hur många renar en sameby får ha och fram till 2007 även samebyarnas geografiska gränser. Sedan 2007 regleras samebyarnas gränser av en annan myndighet, Sametinget. Det finns totalt 51 samebyar i Sverige. De är indelade i fjäll-, skogs- och koncessionssamebyar. Fjällsamebyarna flyttar med renarna på somrarna till fjällen och på vintrarna till barrskogar österut. Skogssamebyarna stannar i skogslandet året om. I Tornedalen bedrivs koncessionsrenskötsel. Den är speciell eftersom det krävs att en same har tillstånd (koncession) för att bedriva renskötsel. Koncessionshavaren kan sedan sköta ett antal renar åt dem som äger eller brukar jordbruksfastigheter i området.

Det förhållandet att samers rättigheter är differentierade beroende på medlemskap i sameby kritiserar ofta av de samer som inte är medlemmar i en sameby. Sametinget som sedan 2007 har myndighetsansvar för rennäringsfrågorna har inte väckt frågan om behovet av en eventuell översyn eller förändring av rennäringslagen.

Sametinget i Sverige inrättades 1993, efter 20 års statligt utredande. Av riksdagsbeslutet framgår att Sametinget inte är ett organ för samiskt självstyre utan mera ska likna en statlig myndighet med en folkvald ledning. Sametinget i Sverige är således både ett

folkvalt organ och statlig myndighet. Idag har endast regeringen dialog med Sametinget och sedvanlig myndighetsstyrning i den del som rör myndighetsansvaret. Eftersom samers inflytande och samiska rättigheter rör aspekter inom många olika politikområden behöver följaktligen åtgärder vidtas inom dessa. För att öka kunskapen och förståelsen för Sveriges folkrättsliga ansvar för urfolket samerna, skulle en kontaktyta för dialog mellan företrädare för det samiska folkvalda organet Sametinget och Sveriges riksdag behöva utvecklas.

Utformningen av rovdjurspolitiken får särskild betydelse för renskötseln. Renskötselrätten bygger på urminnes hävd och råder på ungefär 50 procent av Sveriges yta. Det betyder dock inte att all mark är lämplig eller ens möjlig att nyttja som betesmark. Renskötseln bedrivs redan idag under svåra förhållanden. Betesmarkerna är alltmer fragmentiserade, och konkurrerande anspråk på markanvändning är många och växande. Ett ändrat skogsbruk samt exploateringar av vägar, kraftnät, järnvägar, vattenkraft och gruvindustri har starkt påverkat samebyarnas förutsättningar att bedriva en traditionell renskötsel. Det moderna industrisamhällets framväxt, den ökade urbaniseringen, ett växande elbehov och klimatförändringar är alla exempel på faktorer som har begränsat renskötseln och indirekt kringskurit det samiska folkets möjligheter att leva av sina traditionella näringar. Ett led i att rädda det som räddas kan av det samiska folkets renskötsel vore att staten tog sitt ansvar för rovdjurspolitiken. Det innebär såväl att förvalta rovdjursstammarna på ett hållbart sätt som att de inventerings- och rovdjursersättningar som betalas ut måste följa den allmänna prisutvecklingen. Om riksdagens nuvarande mål om toleransnivå för rovdjursskadade renar inte är tillräckligt tydligt för att nå avsedd effekt i myndigheternas tillämpning, är det därför logiskt att riksdagen undanröjer eventuell otydlighet, för att säkerställa efterlevnad av en hållbar rovdjursförvaltning. Målet om att rennäringen inte ska behöva tåla högre förluster än maximalt tio procent av renhjorden måste efterlevas.

Nationella minoriteter och nationella minoritetsspråk

Sverige har i snart 20 år haft en särskild och samlad politik för att stärka de nationella minoriteterna och stödja de nationella minoritetsspråken. Minoritetspolitiken inrättades som eget politikområde i samband med att Sverige 2000 ratificerade ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter (ramkonventionen) och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk (språkstadgan). Det finns sedan länge minoritetsgrupper som bidragit till det gemensamma kulturarvet i Sverige och i de flesta andra länder i Europa. För att värna minoriteterna och säkerställa efterlevnaden av deras rättigheter har internationella mellanstatliga organisationer som FN och Europarådet arbetat med minoritetsfrågor sedan 1950-talet. Syftet är att säkra fred och att värna minoritetsspråk och minoritetskulturer som annars riskerar att gå förlorade. Processen med nationella minoriteters rättigheter inom Europarådet tog fart under 1980-talet när organisationens arbete med konventioner på området påbörjades.

Ett mål för minoritetspolitiken beslutades av riksdagen i samband med att ett samlat politikområde inrättades 2000. Detta är att ge skydd för de nationella minoriteterna och att stärka deras möjlighet till inflytande, samt att stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande. Det övergripande målet bröts genom reformen 2010 ner i tre

delområden: diskriminering och utsatthet, inflytande och delaktighet samt språk och kulturell identitet (prop. 2008/09:158 s. 45–46).

Sveriges internationella åtaganden om de nationella minoriteternas rättigheter bedöms av regeringen i den senaste propositionen¹ inte i tillräcklig grad ha omvandlats till praktiska resultat i vardagen och i vissa fall inte heller på ett korrekt sätt ha införlivats i svensk rätt. Det är därför angeläget att fortsätta arbetet med att säkerställa att de nationella minoriteternas rättigheter, som är en del av det internationella ramverket till skydd för de mänskliga rättigheterna, efterlevs i praktiken. I detta arbete krävs, som regeringen anförde, systematik, långsiktighet och uthållighet. De nationella minoriteternas egenmakt (verktyg och förutsättningar att forma sin egen framtid) har sedan minoritetspolitiken introducerades, varit ett avgörande fundament som politikområdet i sin helhet vilat på. Det är viktigt att detta fundament också tar sig uttryck i det konkreta genomförandet av politiken.

Ett led i att stärka den tornedalska minoritetens ställning och stödja de meänkielitalande vore att inrätta ett meänkielicentrum. I maj 2017 lämnade Europarådets ministerkommitté ett antal rekommendationer inom ramen för den sjätte granskningen av Sveriges efterlevnad av språkstadgan (CM/RecChL[2017]1). Bland de rekommendationer som lämnades var en att överväga att utvidga användningen av språkcentrum till övriga nationella minoritetsspråk, i linje med de samiska språkcentrumens metodik. För att ta vara på och utreda lämpligheten i denna rekommendation föreslås därför att ett språkcentrum i meänkieli inrättas i Övertorneå. Om pilotverksamheten med språkcentrum i meänkieli i Övertorneå, i linje med de samiska språkcentrumens metodik, visar sig vara ändamålsenlig, kan användningen av språkcentrum utvidgas till övriga nationella minoritetsspråk.

Lokaliseringen till Övertorneå förordas av flera skäl. Att ett språkcentrum ska lokaliseras till det område där minoritetsspråket används är en given utgångspunkt. Övertorneå ligger centralt i Tornedalen, som är traditionellt språkområde för meänkieli, även om många meänkielitalande i dag bor i olika delar av Sverige. Övertorneå kommun ingår i förvaltningsområdet för meänkieli och har ett starkt önskemål om att medverka till en centrumbildning för utveckling av meänkieli i kommunen. I Övertorneå tätort har Sveriges Radio och Sveriges Television gemensamma lokaler där berörda medarbetare hos respektive företag producerar program och inslag om tornedalingar och meänkieli på svenska och meänkieli. I Övertorneå tätort finns även Nordkalottens kultur- och forskningscentrum (NKFC) som hyser litteratursamlingar och digitalt material av relevans för studiet av Tornedalen och meänkieli. NKFC är beläget intill Tornedalens folkhögskola som dels varit historiskt intressant för försvenskningen av meänkielitalande, dels för närvarande bedriver verksamhet som sprider kunskap om den lokala kulturen och språket meänkieli. Det finns således en infrastruktur, en kritisk massa och en jordmån i Övertorneå som gör orten naturlig för en lokalisering av ett språkcentrum i meänkieli. För närvarande bereds inom Regeringskansliet den rapport som Institutet för språk och folkminnen (Isof) lämnade till regeringen den 1 februari 2019 som föreslog inrättande av ett språkcentrum i Övertorneå och Kiruna. Även Kungliga bibliotekets förslag till stärkta bibliotek för urfolk och nationella minoriteter med innebörden att det nationella resursbiblioteket för meänkieli förläggs till Övertorneå bereds för närvarande inom Regeringskansliet. Det är mycket angeläget att regeringen återkommer med förslag till språkcentrum för meänkieli och resursbibliotek för meänkieli i Övertorneå.

¹ Prop. 2017/18:199 En stärkt minoritetspolitik, s. 22.

De nationella minoriteternas möjligheter att informera

Ett annat led i att stärka de nationella minoriteterna och deras egenmakt är att anförtro uppgiften att informera om sin minoritet och sitt minoritetsspråk till företrädare för respektive minoritet.

Länsstyrelsen i Stockholms län är tillsammans med Sametinget ansvarig för att samordna och följa upp hur Sveriges minoritetspolitik genomförs i landets kommuner. Sametinget ansvarar för samerna och Länsstyrelsen i Stockholms län ansvarar för judarna, romerna, sverigefinnarna och tornedalingarna. Länsstyrelsen och Sametinget gör årligen en samlad bedömning av hur lagen efterlevs och rapporterar detta till regeringen. Myndigheternas uppdrag avser hela landet. Detta innebär till exempel att Sametinget och Länsstyrelsen i Stockholms län genomför informations- och utbildningsinsatser samt ger stöd till kommuner och andra myndigheter. I uppdraget ingår att fördela statsbidrag till kommuner, landsting/regioner och nationella minoritetsorganisationer.

År 2010 byggde Sametinget, på uppdrag av regeringen, en webbplats om de nationella minoriteterna och om den nya minoritetsspråkareformen som trädde i kraft 1 januari 2010. Sametinget är ansvarigt för minoritet.se. Minoritet.se sprider kunskap om urfolket samerna och Sveriges nationella minoriteter, judar, romer, sverigefinnar och tornedalingar. Sametinget ansvarar för minoritet.se och i arbetet med webbplatsen involveras samerna och de nationella minoriteterna. Genom aktuella reportage om och med urfolket samerna och de nationella minoriteterna kan besökare lära sig mer om deras kultur, språk och vardag. På webbplatsen finns också information om Sveriges minoritetsåtaganden, aktuell lagstiftning och myndighetsinformation från Sametinget och Länsstyrelsen i Stockholms län.

Det långsiktiga målet och ett naturligt nästa steg i arbetet med att stärka minoriteterna är att varje minoritet får bära informationsuppdraget för sin minoritet. Regeringen borde därför i ett beslut om inrättande av ett språkcentrum för meänkieli också överföra uppgiften att informera om den nationella minoriteten tornedalingar från Sametinget till ett sådant språkcentrum.

Ökat stöd till minoritetsorganisationerna

Minoritetspolitiken ska genomföras tillsammans med de nationella minoriteterna, inte av andra för minoriteterna. Det är därför delaktighet och inflytande är ett av politikområdets tre delområden. Civilsamhällets betydelse för att vårda, värna och utveckla de nationella minoriteterna och de nationella minoritetsspråken kan knappast nog understrykas. Hade det inte varit för vissa ideella organisationer, t ex Svenska Tornedalingars Riksförbunds – Tornionlaaksolaiset (STR-T) arbete med meänkieli, är frågan om vissa av de nationella minoritetsspråken ens överlevt till dags dato. Vidare kan frågan ställas om revitaliseringsarbetet kommit igång i tid och haft den kraft det har utan dessa organisationer. Att de idéburna organisationerna har ekonomiska och andra förutsättningar att bedriva en bra verksamhet är därför av stor vikt för att minoritetspolitiken ska kunna genomföras i praktiken.

Ola Johansson (C)

Martina Johansson (C)

Johan Hedin (C)

Jonny Cato (C)

Helena Vilhelmsson (C)

Per Schöldberg (C)